

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางไปสู่การวิจัย ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การสอนวิชาสังคมศึกษา
 - 1.1 หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
 - 1.2 แนวคิดหลักสูตรสังคมศึกษากับการเรียนการสอน
 - 1.3 หลักการสอนสังคมศึกษา
 - 1.4 หลักการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์
 - 1.5 ทฤษฎีทางจิตวิทยาการสอนสังคมศึกษา
 - 1.6 วิธีสอนสังคมศึกษา
 - 1.7 การวัดผล และการประเมินผลในวิชาสังคมศึกษา
2. ชุดการสอน
 - 2.1 ความหมายของชุดการสอน
 - 2.2 หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชุดการสอน
 - 2.3 ประเภทของชุดการสอน
 - 2.4 ขั้นตอนการผลิตชุดการสอน
 - 2.5 แนวคิดในการทดสอบประสิทธิภาพชุดการสอน
 - 2.6 ประโยชน์ของชุดการสอน
3. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุดการสอน
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

การสอนวิชาสังคมศึกษา

หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงาน ตนเอง และสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ
2. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
3. สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ
4. มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน
5. มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
6. มีทัศนคติที่ดีต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเอง
7. มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชนตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

หลักสูตรสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ที่ใช้ในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากแนวคิดด้านการจัดลักษณะโครงสร้าง และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จากยุคสังคมแนวใหม่และนำมาปรับให้เหมาะสมกับความต้องการของสภาพเศรษฐกิจ สังคมไทย และสังคมโลก

จุดประสงค์ของหลักสูตรสังคมศึกษา คือ การเตรียมพลเมืองดีที่สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของข้อมูล มีคุณธรรม มีเจตคติและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีทักษะกระบวนการ คือ เน้นการปลูกฝังกระบวนการให้ผู้เรียนคิดเป็นนิสัยในการคิด วิเคราะห์วิจารณ์ แก้ปัญหา พยายามแสวงหาแนวทางใหม่ ๆ นำมาตัดสินใจวางแผนงานที่เป็นขั้นตอน มีระบบการทำงานชัดเจน จึงต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังนี้

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยตาม หลักธรรมของศาสนา

2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมได้

3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ชีคมันในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์

4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อมในชุมชน

โครงสร้างของหลักสูตรสังคมศึกษา ปรับปรุงให้มีความหลากหลายด้วยการเปิดวิชา เลือกลงเรียนเพิ่มมากขึ้น เพื่อสนองความสนใจและเป็นพื้นฐานในการเรียนขั้นสูงต่อไป มีลักษณะ เป็นหลักสูตรแบบรายวิชา และสัมพันธ์วิชา ส่วนรายวิชาบังคับแก่นักเรียนทุกคนจะต้องเรียน มีลักษณะเป็นบูรณาการเนื้อหาวิชาอย่างหลวม ๆ คือ มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกัน ของเรื่องที่เรียน ซึ่งประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ และคำอธิบายรายวิชาดังต่อไปนี้

วิชาบังคับแก่น

ให้เรียนตามวิชาต่อไปนี้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ส 101 ประเทศของเรา 1

2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ส 102 ประเทศของเรา 2

2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค 1 หน่วยการเรียนรู้

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ส 203 ทวีปของเรา	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------	-----------------------	--------------------

ส 204 ประเทศของเรา 3	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
----------------------	-----------------------	--------------------

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ส 305 โลกของเรา	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
-----------------	-----------------------	--------------------

ส 306 ประเทศของเรา 4	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
----------------------	-----------------------	--------------------

วิชาบังคับเลือก

ให้เลือกเรียนจากรายวิชาต่อไปนี้ จำนวน 6 รายวิชา

ส 017 จริยธรรมกับบุคคล	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------------	-----------------------	--------------------

ส 026 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------------------------	-----------------------	--------------------

โลกปัจจุบัน

ส 027 โลกในยุคปัจจุบัน	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------------	-----------------------	--------------------

ส 032 เศรษฐศาสตร์ครอบครัว	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
---------------------------	-----------------------	--------------------

ส 043 กฎหมายน่ารู้	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------------	-----------------------	--------------------

ส 053 ประชากรกับสิ่งแวดล้อม	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
-----------------------------	-----------------------	--------------------

ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------------	-----------------------	--------------------

ส 072 ท้องถิ่นของเรา 2	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------------	-----------------------	--------------------

ส 073 ท้องถิ่นของเรา 3	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
------------------------	-----------------------	--------------------

วิชาเลือกเสรี

ส 011 สังคมและวัฒนธรรมไทย	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
---------------------------	-----------------------	--------------------

ส 012 เอกภาพ	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------	-----------------------	--------------------

ส 013 อัล – กุรอาน	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------------	-----------------------	--------------------

ส 014 ศาสนบัญญัติ	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
-------------------	-----------------------	--------------------

ส 015 จริยธรรม	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
----------------	-----------------------	--------------------

ส 016 ศาสนประวัติ	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
-------------------	-----------------------	--------------------

ส 021 ชีวิตและงานของบุคคลตัวอย่าง	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
-----------------------------------	-----------------------	--------------------

ส 022 ประวัติศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
---------------------------	-----------------------	--------------------

ส 023 ประวัติศาสตร์ไทย 1	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------------------	-----------------------	--------------------

ส 024 ประวัติศาสตร์ไทย 2	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
--------------------------	-----------------------	--------------------

ส 025 ประวัติศาสตร์ไทย 3	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 031 เศรษฐศาสตร์ทั่วไป	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 041 กฎหมายในชีวิตประจำวัน	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 042 การปกครองของไทย	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 051 สิ่งแวดล้อมศึกษา	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 052 ประชากรศึกษา	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้
ส 061 ภูมิศาสตร์เบื้องต้น	2 คาบ / สัปดาห์ / ภาค	1 หน่วยการเรียนรู้

คำอธิบายรายวิชา ส 032 เศรษฐศาสตร์ครอบครัว มีดังต่อไปนี้คือ

ศึกษาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการผลิต การบริโภค และการแลกเปลี่ยน ศึกษาระยะภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว และเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อให้มีความเข้าใจในหลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น ตระหนักถึงสภาพปัญหาและผลกระทบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศ มีค่านิยมที่ดีในการผลิตและการบริโภค การพึ่งตนเองและการประหยัดอดออม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน

ซึ่งในการสร้างชุดการสอนของผู้วิจัย ได้มีขอบเขตในการจัดการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้คือ ศึกษาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ การบริโภค การออมและการลงทุน ศึกษาระยะภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว และเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อให้มีความเข้าใจในหลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น ตระหนักถึงสภาพปัญหาและผลกระทบของ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศ มีค่านิยมที่ดีในการบริโภค การพึ่งตนเองและการประหยัดอดออม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน

แนวคิดหลักสูตรสังคมศึกษากับการเรียนการสอน

จารึก ถึงลาภ (2543, หน้า 9-12) ได้กล่าวถึงแนวคิดหลักสูตรสังคมศึกษาไว้ว่า รายวิชาต่าง ๆ ของสังคมศึกษา จะเป็นทางชี้ให้ครูผู้สอนทราบได้ว่า มีวิชาอะไรบ้าง มีเนื้อหาสาระในรายวิชาเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร ดังเช่น ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 หลักสูตรให้เรียนเรื่องใกล้ตัวก่อน คือเรื่องประเทศของเรา พอขึ้นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 ก็เป็นเรื่องห่างไกลตัวออกไปตามลำดับ เป็นเพื่อนบ้านหรือทวีปของเรา และโลกกว้างของเราดังนี้ เป็นต้น

ส่วนวิชาเลือกเสรี เป็นเรื่องที่ขยายเนื้อหาจากรายวิชาบังคับแกนให้กว้างขวางออกไป ทั้งนี้แล้วแต่ท้องถิ่นใดจะเห็นเหมาะสม ก็สามารถเปิดสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในวิชาดังกล่าว

เมื่อผู้สอนได้เห็นโครงสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาดังกล่าว ก็สามารถมองเห็นโครงร่างหรือเนื้อหารายวิชาต่าง ๆ พอเป็นสังเขป เพื่อหาข้อสรุปนำมาวิเคราะห์ปรับเข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคสังคมสื่อสารอย่างในปัจจุบันนี้ได้ ให้ครูผู้สอนได้ตระหนักถึงแนวการสอน กิจกรรม และปัญหาต่าง ๆ ของสังคมไทย ที่สมควรได้รับการแก้ไขและปรับปรุงในรูปของการเรียนการสอนวิชาสังคมต่อไป

ปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุให้ต้องมีการปฏิรูปการเรียนการสอนสังคมศึกษาเสียใหม่ เพื่อให้ทันเหตุการณ์ของโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้แก่

1. การเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยี เป็นต้นว่า ด้านเครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องใช้สอย ตลอดจนวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ ยังผลให้เศรษฐกิจไทยเติบโตไม่ทันกับสภาพของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หากไทยยังมีการสอนสังคมศึกษาในรูปแบบเดิม ใช้หลักสูตรล้าสมัยไม่ทันเหตุการณ์ของโลกยุคโลกาภิวัตน์แล้ว ทำให้สังคมไทยเกิดปัญหาอยู่ในภาวะถดถอยแน่นอน

2. ภาคเกษตรกรรมของไทยลดปริมาณการผลิตลง ทั้งทางด้านแรงงานและเนื้อที่ของพื้นที่เพาะปลูก เกิดการอพยพย้ายถิ่นเหมือนเมื่อครั้งยุโรปเริ่มปฏิวัติอุตสาหกรรมในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชาวนา ต่างหันเหชีวิตเข้าสู่เมือง ขยายแรงงานเป็นกรรมกรในโรงงาน ทำให้พื้นที่ไร่นากลายเป็นสนามกอล์ฟบ้าง โรงงานบ้าง หรือรีสอร์ทบ้าง ยังผลให้ผลิตผลทางการเกษตรลดลง แรงงานการเกษตรลดลงด้วย ขณะที่ตลาดแรงงานในเมืองเพิ่มทำให้รัฐต้องตระหนักถึงเรื่องนี้ก็คือ การสร้างเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้นใช้เอง มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้มากขึ้น รัฐควรสร้างหลักสูตรสังคมศึกษาใหม่ จัดหาวิธีการเรียนการสอนเพื่อรองรับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ขึ้น เป็นต้น

3. ภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยเริ่มขยายตัว มีการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น ธุรกิจการท่องเที่ยวขยายตัว ภาคอุตสาหกรรมที่มีการเกษตรเป็นพื้นฐานได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริม เพื่อนำไปสู่ภาคอุตสาหกรรมหนัก ไทยได้เตรียมสภาพดังกล่าวเพื่อรับความพร้อมที่จะก้าวสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) ดังนั้น แนวการเรียนการสอนสังคมศึกษา ควรตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ด้วย

4. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศของไทยมีมากขึ้น เกิดองค์กรทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอเปค สมาคมอาเซียน อาฟตา หรือฮาเซ็ม ฯลฯ ล้วนดึงเอาประเทศไทยเข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งสิ้น เมื่อไทยรับบทบาทนี้ไว้ หลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา ต้องเตรียมรับเพื่อสนองสถานการณ์ด้านนี้ไว้ด้วย

5. การขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นมูลฐานออกไปจนถึง 9 ปี และ 12 ปี ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมายความว่าเด็กต้องเรียนต่อไปอีกจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แทนที่จะจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังที่เคยเป็นมา ในเรื่องนี้ รัฐได้ออกประกาศเป็นนโยบายแล้ว โดยให้บรรดาแรงงานในโรงงานต่าง ๆ ในเขตชายฝั่งตะวันออก รับคนงานที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เข้าทำงานในโรงงาน ดังนั้นแนวการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ต้องจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาเขตพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของไทยด้วย

6. การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จุดมุ่งหมายดังกล่าวมีว่า เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาการที่สมดุล ทั้งจิตใจ ร่างกาย สังคมและด้านปัญญา มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม สุขภาพ นุคลิกภาพ สุนทรียภาพ การคิดแก้ปัญหา มีวิสัยทัศน์ด้านความรู้และทักษะที่จำเป็น ความเป็นพลเมืองดี ร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ และแข่งขันอย่างสันติ ในสังคมโลกได้

7. การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยหลักสูตรดังกล่าวเน้นการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาผู้เรียนในลักษณะองค์รวม เน้นความฉลาดทางอารมณ์ มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น เน้นการปลูกฝังและพัฒนาการคิด การบูรณาการทุกระดับ ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการการคิดด้วยตนเอง การฝึกปฏิบัติ การยึดมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ และตัวบ่งชี้ความสำเร็จ และที่สำคัญคือ การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อหาทางปรับปรุงและเลือกสรรเส้นทางหรือมรรควิธี เพื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษาจะได้บรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นข้อมูลในการวางแผนการสอน การกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม การสร้างมโนติจากบทเรียน ตลอดจนการลำดับเนื้อหาวิชา และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลางได้

พฤติกรรมของครูสังคมศึกษาที่ควรจะเป็น

1. จะต้องเป็นผู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการต่าง ๆ โดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการด้วยตัวนักเรียนเอง หรือให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้ให้แรงเสริม และให้นักเรียนปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

2. ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรเน้นทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้มาก เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ได้

3. ครูจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้แก่
นักเรียน

4. ครูควรพยายามรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน เพื่อฝึกให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์
และแสดงความคิดเห็นเฉพาะตัว และเป็นการยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคลด้วย

ประเภทของทักษะในวิชาสังคมศึกษา

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่สอนให้ผู้เรียนเข้าใจคนและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ
สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคม อันจะเป็นผลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง
สันติสุข วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสังคมศึกษา ระบุไว้ชัดเจนถึงการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้
ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้” ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความ
รับผิดชอบต่อส่วนรวมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับ ครอบครัว
ไปสู่ระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ตามลำดับ

การที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวมานี้ ครูจำเป็นจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกหัดหรือปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองดีหลาย ๆ ด้าน
อันอาจกล่าวได้ว่านอกจากสอนให้ผู้มีความรู้กว้างขวางแล้ว ยังต้องสอนให้เป็น ผู้มีความ
สามารถรอบตัวอีกด้วย จึงจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จในสังคมที่มีความสลับ
ซับซ้อนและเต็มไปด้วยปัญหาขัดแย้งนานาประการเช่นในปัจจุบันและอนาคต หน้าที่หลักของครู
สังคมศึกษาจึงควรได้แก่การจัดสภาพการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคน สืบสอบเพื่อ
แสวงหาความเชื่อ ค่านิยม และนโยบายทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานให้เกิดทางเลือกสำหรับนำไป
ประยุกต์ใช้ได้อย่างฉลาด

ทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษา อาจจำแนกได้หลายประเภท และนักการศึกษาได้
จำแนกประเภทของทักษะที่สำคัญซึ่งครูสังคมศึกษาควรพัฒนาให้แก่ผู้เรียนดังต่อไปนี้

1. ทักษะทางวิชาการ (academic skills) ได้แก่

- ทักษะในการเรียน (work – study skills) ได้แก่ความสามารถในการอ่าน การตีความ
การสรุปข้อสังเขป การอ่านแผนที่ การตีความแผนที่และกราฟ การสร้างแผนภูมิ และการใช้วัสดุ
อ้างอิงและแหล่งความรู้ชนิดต่าง ๆ ตลอดจนความสามารถในการแสวงหาความรู้ซึ่งได้แก่ การรู้จัก
เลือกอ่านตามวัตถุประสงค์ การตั้งคำถามที่เหมาะสมและสอดคล้องกับเรื่องราวที่ ค้นคว้า การ
วิเคราะห์ และการรวบรวมเรื่องราวและความรู้ตรงตามเรื่องที่ต้องการศึกษาและการกำหนด
ข้อสมมุติฐานอย่างมีเหตุผล

- ทักษะในการคิด (thinking skills) ได้แก่ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสรุปแนวคิดจากเนื้อเรื่องที่ได้อ่านไป การสรุปหลักเกณฑ์จากข้อมูล การแก้ปัญหาโดยใช้ เหตุผลและสามารถประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์ต่อสถานการณ์หรือปัญหาใหม่ ๆ ได้

2. ทักษะทางสังคม (social skills) ได้แก่

- ทักษะทางกระบวนการกลุ่ม (group – process skills) เช่น ความสามารถในการมี ส่วนร่วมทำงานในกลุ่ม สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ในการอภิปรายอันเป็นวิถีทาง แห่งประชาธิปไตย เป็นต้น

- ทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคม (social living skills) เน้นความสามารถในการ สร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี การปฏิบัติตนอย่างมีความรับผิดชอบ มีมารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม และเคารพต่อระเบียบของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สามารถพัฒนาความคิดด้วยการมีความสัมพันธ์กับ ผู้อื่นตลอดจนสามารถวางแผนงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ทักษะทั้งสองประเภทนี้ ครูจะต้องสอนสอดแทรกในบทเรียนทุกบทเรียนและทุกโอกาส ที่เหมาะสม รวมทั้งในขณะจัดกิจกรรมทั่ว ๆ ไปนอกห้องเรียนอีกด้วย ครูควรจะเน้นความสำคัญ ของทักษะทั้งสองประเภทนี้อย่างเท่าเทียมกัน และอาจจะสอนให้สัมพันธ์กันทั้งสองอย่างใน บทเรียนเดียวกันได้ ดังนั้นในการเตรียมบันทึกการสอนแต่ละครั้ง ครูควรกำหนดวัตถุประสงค์ให้ แน่ชัดว่าจะฝึกทักษะใดบ้าง เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สนองวัตถุประสงค์ตามที่ กำหนดไว้อย่างเหมาะสม และควรมีการประเมินผลพัฒนาการทางทักษะ โดยสังเกตจากการ เปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของผู้เรียนทุกครั้งที่สอนจบบทเรียน

เกณฑ์ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษา

เกณฑ์การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะให้เกิดแก่ผู้เรียนในวิชาสังคมศึกษา มีดังนี้

1. การสอนทักษะควรให้เกิดผลนำไปใช้ประโยชน์และควรสอนแทรกอยู่ในเนื้อหา สารของบทเรียน ไม่ควรสอนแยกเป็นแบบฝึกหัดต่างหาก

2. นักเรียนต้องเข้าใจความหมายและความมุ่งหมายของทักษะ และมีความปรารถนาที่จะฝึกฝนให้เกิดทักษะนั้น ๆ

3. นักเรียนควรได้รับการแนะนำอย่างใกล้ชิดในการใช้ทักษะในระยะแรก เพื่อจะได้ สร้างนิสัยที่ถูกต้องตั้งแต่ต้น

4. นักเรียนต้องการโอกาสในการฝึกทักษะต่าง ๆ และควรได้รับการประเมินทุกครั้งที่มี การฝึกเพื่อจะได้ทราบว่าตนประสบความสำเร็จเพียงไร และจะต้องปรับปรุงแก้ไข อย่างไรต่อไป

5. นักเรียนต้องการความช่วยเหลือเป็นรายบุคคล ซึ่งครูอาจจะทำได้โดยการวัดผลเพื่อวินิจฉัยและการให้ทำแบบฝึกหัดเพื่อติดตามผล ทั้งนี้ นักเรียนแต่ละคนไม่ได้เรียนรู้ และมีพัฒนาการในระดับเท่าเทียมกันทั้งชั้น

6. การสอนทักษะควรเริ่มสอนจากทักษะที่ง่ายก่อนทักษะที่ยากและซับซ้อน ความงอกงามทางทักษะควรสะสมเพิ่มขึ้นตลอดเวลาที่นักเรียนเรียนอยู่ในโรงเรียน และควรสอนอย่างต่อเนื่อง

7. นักเรียนควรได้รับความช่วยเหลือจากครูในการฝึกทักษะในระดับต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งและสามารถนำไปประยุกต์ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน

8. โปรแกรมการเรียนการสอนควรยืดหยุ่นพอที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกฝึกทักษะตามที่ตนต้องการทักษะบางชนิดควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในการนำเกณฑ์ข้างต้นนี้ไปเป็นแนวทางในการสอนครูควรระวัง 2 ประการคือ

ประการแรก ถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้ที่จะวางแผนการพัฒนาทักษะให้ต่อเนื่องกัน แต่การที่จะบรรลุดลงไปเป็นหลักสูตรว่า ทักษะใดควรจะสอนเมื่อใดนั้นดูจะเป็นการสุดิวสัย ครูจึงเผชิญกับปัญหาหลายประการในการตัดสินใจว่าจะสอนทักษะใด อย่างไร เมื่อไร ความต่อเนื่องของพัฒนาการทางทักษะอย่างแท้จริงจึงปรากฏที่พัฒนาการในตัวผู้เรียน ไม่ใช่เป็นความต่อเนื่องที่ปรากฏให้เห็นในหลักสูตร ยิ่งกว่านั้นการพัฒนาทักษะนั้นจำเป็นจะต้องมีการทบทวนและปฏิบัติซ้ำ ๆ จึงจะเกิดความคล่องตัว

ประการที่สอง ถ้าผู้เรียนได้รับการฝึกหัดให้มีประสบการณ์ในการฝึกทักษะอย่างมีระบบ ตั้งแต่เรียนอยู่ในชั้นต้นเขาก็จะมีเครื่องมือ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนในชั้นสูงขึ้นไป แต่อย่างไรก็ดี ยังไม่มีการจัดเตรียมหลักสูตรที่กำหนดว่าทักษะใดควรสอนในชั้นใดเหมือนการจัดเตรียมเนื้อหาสาระ ดังนั้นการสอนทักษะในวิชาสังคมศึกษาจึงขึ้นอยู่กับวิจารณญาณของครูผู้สอนเป็นเกณฑ์

หลักการสอนสังคมศึกษา

กรมวิชาการ (2534, หน้า 149) ได้กล่าวถึงหลักการสอนสังคมศึกษาในแนวทางกว้าง ๆ ไว้ว่า ครูสังคมศึกษาควรมีความคิดกว้างขวางและลึกซึ้งเกี่ยวกับจุดหมายของการศึกษา และประโยชน์ของรายวิชาที่มีต่อพัฒนาการของเยาวชน ซึ่งเป้าหมายจะกำหนดไว้กว้าง ๆ และทั่วไป ซึ่งบอกจุดหมายหรือความตั้งใจในระยะยาว เป้าหมายเหล่านี้จะแผ่ลงค่านิยม หรือปรัชญาการศึกษาของผู้กำหนด เนื่องจากการแสดงให้ทราบว่าอะไรมีค่าควรนำมาสอน ตัวอย่างของการกำหนดเป้าหมาย ได้แก่ “สังคมศึกษาควรเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และมีบทบาทในชุมชน” และ “สังคมศึกษาควรส่งเสริมการยอมรับนับถือและความซาบซึ้งในวัฒนธรรมของชาติอื่น”

จุดประสงค์เป็นการกำหนดจุดหมายที่ชัดเจนรัดกุม เนื่องจากจุดประสงค์จะระบุ สิ่งที่ต้องการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด เราอาจใช้การต่อเนื่อง (continuum) เรียงลำดับเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างจุดประสงค์ตั้งแต่ระดับกว้าง ๆ ไปจนถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง จุดประสงค์การเรียนรู้มีกระบวนการในห้องเรียน และเป็นประโยชน์ในการประเมินผล การเรียนการสอน นอกจากนี้ อีราวัฒน์ ผาณิตวงศ์ (2528, หน้า 174-177) ยังได้กล่าวถึงหลักการสอนสังคมศึกษาสำหรับครูในการสอนสังคมศึกษา ไว้ว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อความเป็นไปของมนุษย์ ต่อการดำรงชีวิตของคน เพื่อให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และมีความสุขในสังคม และช่วยให้สังคมได้พัฒนาไปด้วยดีและรวดเร็ว ครูสอนสังคมศึกษาจึงต้องมีความรับผิดชอบในการสร้างความเข้าใจทักษะและทัศนคติที่จำเป็นแก่เยาวชน ฉะนั้นบทบาทของครูสังคมศึกษาที่เห็นเด่นชัดดังนี้คือ

1. ช่วยให้เด็กแต่ละคนให้เป็นพลเมืองดี มีความเจริญก้าวหน้า
2. ช่วยยกระดับมาตรฐานของสังคมให้ดีขึ้น อันเป็นผลเนื่องมาจากแต่ละคนล้วนเป็นพลเมืองดีของสังคม ช่วยสร้างสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข
3. ช่วยสร้างประเทศชาติให้พัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะสม รู้ทั้งสภาพที่แท้จริงของตัวเองและปรับปรุงไปในแนวทางที่เหมาะสม

ครูสังคมศึกษาเป็นผู้หนึ่งที่จะช่วยสร้างและพัฒนาประเทศชาติไปในแนวทางที่เหมาะสม แต่ครูสังคมศึกษานั้นไม่ใช่เป็นผู้ที่จะรับผิดชอบในการผลิตพลเมืองดีให้แก่ประเทศชาติแต่ผู้เดียว โดยไม่ร่วมมือกับครูผู้สอนวิชาอื่นและสถาบันอื่น แต่งานของครูสังคมศึกษาเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ดังนั้นก่อนอื่นครูสังคมศึกษาต้องมีความรู้ในทางวิชาการอย่างกว้างขวาง และเพียงพอที่จะสอนในแต่ละระดับการศึกษา ต้องเข้าใจความมุ่งหมาย และความสำคัญของวิชานี้ที่มีต่อเด็ก ครูสังคมศึกษาต้องช่วยให้เด็กเข้าใจ ปรัชญาชีวิต มีทัศนคติ ทักษะ ความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งกว้างขวางอันจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กไปจนตลอดชีวิต ครูต้องเข้าใจถึงความเจริญเติบโตจิตวิทยาวัยรุ่น ตลอดจนวิธีการที่จะพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ จานง พรายเข้มแข (2536, หน้า 50-51) ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญเกี่ยวกับหลักการสอนไว้ว่า ในการที่ครูจะสอนให้เกิดผลดีได้นั้น เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจองค์ประกอบที่สำคัญเกี่ยวกับการสอน 3 ประการ ดังนี้

1. องค์ประกอบทางจิตวิทยา หมายถึงวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจและตั้งใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จนบังเกิดผลสัมฤทธิ์ตามความต้องการของผู้สอน เช่น

1.1 การเริ่มเรียนต้องมีการเร้าใจหรือจูงใจผู้เรียนอย่างไร

1.2 ทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้เรียนรู้ความมุ่งหมาย ประโยชน์ และคุณค่าของเรื่องที่จะเรียน

1.3 เด็กแต่ละวัยมีความสนใจและความสามารถที่จะเรียนรู้แตกต่างกันอย่างไร

1.4 ทฤษฎีเกี่ยวกับการจำและการลืม ทำอย่างไรจึงจะทำให้เด็กจำสิ่งที่เรียนรู้ไว้ได้นานที่สุด

ครูที่ดีและมีความชำนาญ จะต้องพยายามปรับปรุงวิธีการสอนให้เหมาะสมกับตัวเด็ก อยู่เสมอและการที่จะทำได้ดี ครูผู้สอนต้องมีความรู้และเข้าใจเรื่องจิตวิทยาพอสมควร

2. องค์ประกอบทางกายภาพ หมายถึงครูจะต้องมีความเข้าใจถึงอุปสรรคของการเรียนการสอนที่ขึ้นอยู่กับความบกพร่องทางกาย เช่น ความบกพร่องทาง หู ตา แขน ขา สมอ รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เกิดเป็นประจำตัวเด็ก เช่น โรคหัวใจ โลหิตจาง หวัด เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเรื่องที่จะทำให้สมรรถภาพในการเรียนลดน้อยลงลงไป ครูผู้สอนจะต้องให้ความสนใจเพื่อหาทางแก้ไขด้วยการใช้วิธีสอนแบบพิเศษนอกเหนือจากที่เคยกระทำ หรืออาจจะต้องเพิ่มอุปกรณ์บางอย่างให้แปลกออกไปจากที่มีอยู่ก็ได้

3. องค์ประกอบทางวิธีสอน หมายถึงเทคนิคหรือกลวิธีการสอนซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญมากที่ครูจะต้องใส่ใจค้นคว้าหาวิธีแปลก ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับการสอนแต่ละครั้งอยู่เสมอ

วิธีสอนที่ดีมีมากมายหลายวิธี ทั้งวิธีที่จะใช้ได้ทั่วไป และวิธีเฉพาะเป็นเรื่อง ๆ เป็นตอน ๆ คือเนื้อหาเรื่องหนึ่งอาจจะใช้วิธีหนึ่ง แต่พอเปลี่ยนหัวข้อเรื่องใหม่อาจจะต้องใช้อีกวิธีหนึ่ง หรือถ้าเพิ่งเล็งเห็นว่าตัวเด็กประกอบด้วย อาจจะต้องการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมอีกก็ได้ เพราะเด็กแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีความสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ไม่เหมือนกัน เป็นต้น

ดังนั้นเรื่องวิธีสอนจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญ ที่จะช่วยไขไปสู่ความสำเร็จในการเรียนของเด็ก แม้เด็กจะฉลาด อุปกรณ์จะมีมากมาย หากครูสอนไม่เป็นเสียอย่างเดียว ทุกอย่างจะล้มเหลวหมด จึงขอให้ครูผู้สอนจงตระหนักในเรื่องนี้ไว้ให้มากที่สุด

บัญญัติ 10 ประการของหลักการสอนที่ดี

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกระดับ นักเรียนทุกคนต้องการผู้สอนที่มีความรอบคอบและประสิทธิภาพสูงพอที่จะทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนมีความสนุกสนานมีชีวิตชีวา มีบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง และคอยเป็นผู้ชี้แนะดูแลประคับประคองให้ผู้เรียนได้ร่วมปฏิบัติกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นครูที่ดีมีคุณภาพจะดำเนินการสอนอะไร เมื่อใด และด้วยวิธีสอนแบบใดก็ตาม จะต้องระลึกถึงหลักการสอนที่ดีซึ่งมีอยู่ 10 ประการที่ควรยึดถือเป็นหลักเสมือนหนึ่งเป็น “บัญญัติ 10 ประการของหลักการสอนที่ดี” (จันทน์ พรายแยมแบ, 2536, หน้า 64-65) ดังนี้คือ

1. จงสอนตามเหตุและผล
2. จงเริ่มสอนจากสิ่งที่มีตัวตน
3. ไม่ต้องรีบร้อน จงสอนให้เรียนได้ด้วยตนเอง
4. ไม่จำเป็นต้องรีบเร่ง จงสอนให้ผ่านสัมผัสทั้งห้า
5. อย่าให้เกิดกังขา จงสอนจากสิ่งที่ธรรมดาไปหาสิ่งที่ซับซ้อน
6. ถ้าไม่ให้เกิดขอย้อน จงสอนจากสิ่งง่ายไปหายาก
7. ไม่ต้องหาอุปกรณ์ให้ลำบาก จงสอนจากของจริงในธรรมชาติ
8. ถ้าสอนอย่างฉลาด จงสอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ไม่รู้
9. ถ้าจะให้เด็กชอบครู จงจัดการสอนให้สนุก
10. อย่าปล่อยให้เหงา จงจัดกิจกรรมให้เด็กได้ทำจริง

หลักการสอนเศรษฐศาสตร์

เศรษฐศาสตร์ (Economic) เป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ คำนิยามของเศรษฐศาสตร์ มีนักปราชญ์ทางเศรษฐศาสตร์ให้คำนิยามหรือคำจำกัดความไว้หลายทัศนะด้วยกัน เช่น ศาสตราจารย์ พอล เอ. แซมมวลสัน (Paul A. Samuelson) ให้คำจำกัดความไว้ในหนังสือ Economics ว่า “เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยวิธีที่มนุษย์และสังคม จะโดยใช้เงินหรือไม่ก็ตาม เลือกใช้ทรัพยากรการผลิตที่มีอยู่จำกัด โดยอาจนำทรัพยากรนั้นไปใช้อย่างอื่นได้หลายอย่าง เพื่อผลิตสินค้าต่าง ๆ เป็นเวลาต่อเนื่องกัน และจำหน่ายแจกสินค้าเหล่านั้นไปยังประชาชนทั่วไป เพื่อการบริโภคหรือในปัจจุบันและอนาคต”

ศาสตราจารย์ ลีออนเนล รอนบินส์ กล่าวว่า “เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในการเลือกหนทางที่จะใช้ปัจจัยการผลิตซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดเพื่อบำบัดความต้องการของมนุษย์ซึ่งมีอยู่มากมายนับไม่ถ้วน”

ธรรมบุญ โสภารัตน์ ให้ความหมายของเศรษฐศาสตร์ว่า “เศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์และสังคมทั้งระบบ ในการเลือกและใช้ปัจจัยการผลิตที่มีจำกัด โดยให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในการผลิตสินค้าและบริการ รวมทั้งกรรมวิธี การกระจายสินค้า และบริการสำหรับบริโภค และอุปโภคในปัจจุบัน และอนาคต เพื่อให้ได้มาซึ่งความกินดีอยู่ดีของคนในชาติ”

จะเห็นได้ว่า บรรดานักเศรษฐศาสตร์ต่างก็พยายามให้คำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ กระทั่งรัดตามทัศนะของตน แต่อย่างไรก็ดี ก็ยังไม่มีคำนิยามใดที่ยอมรับกันทุกฝ่ายว่าถูกต้องสมบูรณ์โดยไม่มีข้อบกพร่อง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะการให้คำนิยามสิ่งที่ไม่มีความเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก

เศรษฐศาสตร์ที่ศึกษากันในปัจจุบัน นิยมแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยเศรษฐกิจส่วนย่อย หรือหน่วยย่อย ซึ่งเรียกว่า เศรษฐศาสตร์จุลภาค (Microeconomics) และ เศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยเศรษฐกิจส่วนรวม ซึ่งเรียกว่า เศรษฐศาสตร์มหภาค (Macroeconomics) (อุทัย หิรัญโต, 2525, หน้า 118-119)

กรมวิชาการ (2525, หน้า 342) ได้กล่าวถึง ความหมายของวิชาเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า “เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการนำบทความความต้องการของมหาชนและเนื่องด้วยปัจจัยต่าง ๆ ในโลกมีเท่าที่ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในขณะใดขณะหนึ่งอันจำกัด ผู้เรียนเศรษฐศาสตร์จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กล่าวโดยสรุป วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอย เพื่อบำบัดความต้องการของมหาชนตลอดจนต้องเรียนรู้วิธีการที่จะเอาทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ประหยัดมากที่สุด แบ่งออกเป็น 2 สาขา คือ เศรษฐศาสตร์จุลภาคและเศรษฐศาสตร์มหภาค

วันเพ็ญ วรรณโกมล (2542, หน้า 145-147) ได้กล่าวถึงในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไว้ว่า ได้บรรจุเศรษฐศาสตร์เข้าไว้เป็นวิชาบังคับเลือก และเลือกเสรี เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และเห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทย ตระหนักถึงผลกระทบของการจัดกิจกรรมเศรษฐกิจท้องถิ่นและประเทศที่มีต่อเศรษฐกิจครัวเรือน มีค่านิยมที่ดีในการบริโภค และปฏิบัติตนเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี

ความสำคัญของวิชาเศรษฐศาสตร์

1. เป็นวิชาที่พยายามแก้ปัญหาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ปัญหาที่ว่าจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร ฯลฯ
2. ช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ซับซ้อนมากขึ้น เพื่อให้ประเทศสามารถบรรลुวัตถุประสงค์ที่สำคัญด้านเศรษฐกิจได้

หลักการสอนเศรษฐศาสตร์

ในการสอนเศรษฐศาสตร์มีหลักการสอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การสอนความคิดรวบยอด หรือความคิดพื้นฐานในวิชาเศรษฐศาสตร์มีความสำคัญที่ครูผู้สอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเพื่อเชื่อมโยงความคิดเหล่านี้ไปสู่ความเข้าใจในปัญหาข้อขัดแย้งทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความขาดแคลนการผลิต ทุน แรงงาน และการแลกเปลี่ยน เป็นต้น
2. สอนให้ผู้เรียนมีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการทำงานของระบบเศรษฐกิจ และตระหนักในปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่และโลก

3. สอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันทางเศรษฐกิจอย่างกว้าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจ

4. ฝึกฝนผู้เรียนในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น ให้รู้จักอ่านตารางสถิติ กราฟ หรือแผนภูมิ สามารถวิเคราะห์ และประเมินผลข้อมูลทางสถิติที่ปรากฏอยู่ในตารางหรือแผนภูมิ

5. ให้ผู้เรียนได้เรียนจากปัญหาทางเศรษฐกิจในปัจจุบันสอนให้คิด วิเคราะห์กำหนดแนวทางเลือกของการปฏิบัติ และตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ปัญหา

เทคนิคการสอนและการจัดกิจกรรม

เทคนิคการสอนและการจัดกิจกรรมในเนื้อหาทางเศรษฐศาสตร์ มีดังนี้

1. สอนโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด และกระบวนการเรียนรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาและปัญหาทางเศรษฐศาสตร์

2. สอนโดยใช้กรณีศึกษา หรือข่าวเหตุการณ์ประจำวัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาทางเศรษฐศาสตร์ โดยมีเอกสารประกอบในการค้นคว้าหาหนทางแก้ไขปัญหา

3. สอนโดยใช้บทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลองเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจบทบาทของบุคคลองค์กรทางเศรษฐกิจ

4. สอนโดยจัดกิจกรรมอภิปรายเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สามารถนำไปใช้ร่วมกับกิจกรรมอื่น เช่น การสอนโดยใช้กรณีศึกษา การสอนแบบโครงการ การแสดงบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลอง ฯลฯ

5. ให้ฟังการบรรยายจากวิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ มาบรรยายปัญหาเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การลดค่าเงินบาท ตลาดหุ้น ฯลฯ

6. จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ แนะนำอาชีพที่เหมาะสมในท้องถิ่น ตลอดจนเชิญผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพมาบรรยาย เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เกิดแนวคิด และเจตคติที่จะนำไปปฏิบัติต่อไป

7. จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนโดยผ่านทางกิจกรรมหลักสูตร เช่น การตั้งชมรม ชุมนุม ได้แก่ ชมรมผู้บริโภค ชุมนุมผู้ผลิต การตั้งสหกรณ์ในโรงเรียน

จะเห็นว่าถ้าผู้เรียนได้รับการเรียนการสอนเศรษฐศาสตร์ในวิธีที่เหมาะสม ถูกต้อง ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจวิชาเศรษฐศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้ง จนกระทั่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้แล้ว ก็จักเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนในภายภาคหน้าในการดำเนินชีวิตได้ต่อไปในอนาคต สำหรับหลักการสอนที่ผู้วิจัยนำมาใช้สำหรับชุดการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 คือ การสอนความคิดรวบยอด หรือความคิด

พื้นฐานในวิชาเศรษฐศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเพื่อเชื่อมโยงความคิดเหล่านี้ไปสู่ความเข้าใจในปัญหา ข้อขัดแย้งทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้คน ให้ผู้เรียนได้เรียนจากปัญหาทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน สอนให้คิด วิเคราะห์กำหนดแนวทางเลือกของการปฏิบัติ และตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับวิชาเศรษฐศาสตร์ สามารถวิเคราะห์ปัญหา มีหลักวิชาเศรษฐศาสตร์อยู่ในจิตสำนึก ตลอดจนนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ต่อไป โดยมีขอบเขตของการสอนดังต่อไปนี้ คือ ศึกษาความรู้เบื้องต้นทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ การบริโภค การออมและการลงทุน ผิวิเคราะห์ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว และเสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อให้มีความเข้าใจในหลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น ตระหนักถึงสภาพปัญหาและผลกระทบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศ มีค่านิยมที่ดีในการบริโภค การพึ่งตนเองและการประหยัดคอดออม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน

ทฤษฎีทางจิตวิทยาการสอนสังคมศึกษา

วารี ธีระจิตร (2534, หน้า 35-45) ได้กล่าวถึงจิตวิทยาในการสอนสังคมศึกษาไว้ว่า จากการศึกษาถึงความเป็นมาของระบบการเรียนรู้ของมนุษย์ในระดับวุฒิภาวะที่แตกต่างกัน จนทำให้นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ค้นพบวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ แต่ก็ยังหาข้อยุติที่จะอธิบายหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ดีที่สุดได้ แม้จะมีการยอมรับแบบต่าง ๆ ของการเรียนรู้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการสอนที่มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคแต่ละสมัย ก็ยังมีความพยายามที่จะปรับปรุงแก้ไขหลักการต่าง ๆ อยู่เรื่อยมา ดังเช่นยังมีความเชื่อในเรื่องหลักการการเรียนรู้ว่า

1. การเรียนรู้ที่จะให้ผลดี จะต้องจัดให้ตอบสนองตอบความต้องการของผู้เรียน
2. การเรียนรู้จะเกิดได้ตลอดเวลาทุกสถานที่
3. การเรียนรู้ที่จะให้ผลดีต้องให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
4. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้หลาย ๆ ทาง
5. การเรียนรู้จะได้รับผลดีเมื่อสิ่งที่เรียนเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน
6. การเรียนรู้มีผลดี เมื่อผู้เรียนมีพื้นฐาน ประสบการณ์ เชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียน
7. การเรียนรู้จะได้ผลดีเมื่อสถานการณ์ที่เรียนในห้องเรียนเหมือนกับชีวิตที่เป็นจริง
8. การเรียนรู้จะมีประโยชน์ต่อเมื่อเด็กได้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนกับสิ่งอื่น
9. การเรียนรู้จะเป็นผลดีเมื่อเด็กได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน

10. การเรียนรู้จะมีผลดี เมื่อเด็กมีโอกาสดูฝึกฝนและทบทวนสิ่งที่เรียน
11. การเรียนรู้จะได้ผลดีเมื่อเรียนจากรูปธรรม หรือกิจกรรมไปสู่เรื่องนามธรรม
12. การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งแบบอุปมานและอนุมานจากหลักหรือกฎเกณฑ์ไปหารายละเอียด หรือจากรายละเอียดไปหาหลักหรือกฎเกณฑ์

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ก็คือ สิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึง ตัวกระตุ้นภายนอก หรืออิทธิพลที่มีผลต่อบุคคล นักการศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและได้แบ่งไว้ดังนี้ คือ

1. ฐานะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ของครอบครัว จำนวนบุตร
2. ฐานะทางสังคม เจตคติและค่านิยม ประสบการณ์ด้านสังคม การเล่น วัฒนธรรม ศาสนา ภาษา ฯลฯ
3. ลักษณะของชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาซึ่งมีผลต่อการสร้างเสริมบุคลิกภาพ และความมั่นคงทางจิตใจและอารมณ์ของเด็ก ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว
4. โภชนาการ ซึ่งจัดเป็นสิ่งแวดล้อมประการหนึ่งที่มีผลต่อความเจริญเติบโตทางสมอง ร่างกาย และความมั่นคงทางจิตใจ

ดังนั้นปัจจัยและความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กในวิชาสังคมศึกษาที่ครูต้องคำนึงถึงมีลักษณะสำคัญหลายประการดังต่อไปนี้คือ

1. เด็กต้องการพื้นฐานความรู้ที่เหมาะสม หลักการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น เป็นหลักการที่สำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ แต่ถ้าให้สรุปว่าข้อใดมีความสำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู่มากที่สุด ดังความเห็นของนักจิตวิทยาชื่อ ออซูเบล (Ausubel) กล่าวว่า “ถ้าเราพิจารณาเลือกหลักการเรียนรู้ที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อปัจจัยการเรียนรู้ของเด็กนั้นก็คือการสอนเด็กเมื่อเด็กพร้อมที่จะเรียน” ครูเป็นบุคคลสำคัญและเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดเด็ก สามารถที่จะบอกได้ว่าเด็กมีความรู้เรื่องอะไรมากน้อยเพียงใด มีความเข้าใจมโนทัศน์ต่างๆ ในเรื่องที่เรียนมาแล้วมากน้อยแค่ไหน เนื้อหาความรู้ที่เด็กจำเป็นต้องรู้มีอะไรบ้าง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ครูจำเป็นต้องรู้และสามารถเลือกเนื้อหาความรู้จัดให้เด็กเรียนได้อย่างเหมาะสม ถ้าเด็กขาดความรู้ในเรื่องใด ครูควรเพิ่มประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็กให้มากที่สุด

การวางโครงการเนื้อหาความรู้ให้เด็กเรียนนั้นมักพบว่า เนื้อหาที่บรรจุให้เด็กเรียนไม่น่าสนใจ มโนทัศน์ต่างๆ เป็นเรื่องที่บางครั้งเด็กรู้มาก่อนแล้วจึงทำให้เป็นการเสียเวลาและน่าเบื่อ วิธีที่ปลอดภัยที่สุดก็คือครูต้องสำรวจว่าเนื้อหาใดที่กำหนดไว้สำหรับสอนเด็กนั้น

เด็กรู้อะไรมาก่อน และจะสอนเนื้อหาให้ละเอียดมากน้อยแค่ไหนให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของเด็กให้มากที่สุดเพียงใด

บางครั้งเรามักพบว่าครูสอนเนื้อหาความรู้ให้เด็กรู้มากจนเกินไปจนทำให้เด็กเกิดความรู้เบื่อหน่ายที่จะเรียน หรือครูสอนเรื่องต่างๆ ง่ายเกินไป ให้ความรู้แก่เด็กน้อยจนเกินไป ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกคับข้องใจ ไม่สนใจได้ ความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเรียนและคับข้องใจของเด็กเป็นอันตรายและบั่นทอนความสนใจใคร่รู้ของเด็กเป็นอย่างมาก ครูพึงหลีกเลี่ยงไม่ให้เด็กเกิดความรู้สึกทั้งสองสิ่งนี้ให้ได้ ดังนั้นข้อพึงระวังสำหรับครูก็คือสอนอะไร แค่ไหนที่เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของเด็ก ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ของครูและวิจารณญาณเป็นเครื่องตัดสินใจด้วยเหมือนกัน

2. เด็กต้องการสร้างแรงจูงใจ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้ แรงจูงใจเป็นพลังภายในของเด็กแต่ละคน ที่จะไปให้ถึงเป้าหมายที่ต้องการ หลักการสร้างแรงจูงใจ มี 5 ประการ

2.1 การสร้างแรงจูงใจ โดยการให้เด็กรู้จักแยกแยะและตีความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เป้าหมายของการเรียน โดยให้ดำเนินงานระยะยาวและเป็นงานรายบุคคล เด็กจะเกิดความสงสัยว่าจะหาคำตอบต่อคำถามนี้ได้อย่างไร เด็กจะตั้งคำถามที่ต้องการทราบหลายข้อถ้าคำถามนั้นยังไม่สามารถครอบคลุมคำถาม ครูจะช่วยขยายเพิ่มเติมให้

2.2 ครูจะให้ข้อเท็จจริงหรือโน้ตสนับสนุนสิ่งที่เด็กต้องการหาคำตอบโดยให้ตรงความหมาย ชัดเจนมากเท่าที่จะทำได้ ขณะเดียวกันครูจะคอยสังเกตว่ามีเด็กคนไหนที่มีความกระตือรือร้น สนใจต่อปัญหาที่ทำมากน้อยเพียงใด เมื่อได้รายงานผลในบางครั้งก็ต้องการความช่วยเหลือจากครู เช่น การหาภาพมาแสดง หรือการอธิบายสิ่งที่ยากๆ ให้เข้าใจง่าย

2.3 ครูควรมุ่งให้เด็กได้รับความสนุกสนานในขณะที่เรียน ทำให้เด็กพอใจ และสามารถชี้แหล่งอ้างอิงเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงได้

2.4 การให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียน เช่น การอภิปราย การทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงละคร การไปทัศนศึกษา และการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ทำให้เกิดคุณธรรมของการทำงานร่วมกัน ช่วยทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการสร้างแรงจูงใจ ครูต้องมีความอดทนต่อการเรียกรองจากเด็กให้สอนในสิ่งที่ตนเองค้นหาคำตอบได้ยาก หรือสิ่งที่ทำให้เด็กเกิดความสับสนและต้องการรู้คำตอบทันทีทันใด

2.5 แรงจูงใจที่เกิดขึ้นบ่อยๆ คือ การที่เด็กได้พบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จะทำให้เด็กเกิดความรู้ ความคิด ความเข้าใจจากข้อความรู้ แต่บางครั้งเด็กจะสับสนในความรู้ความคิดนั้นๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกระตุ้นทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะ

หาคำตอบเรื่องนั้น ๆ และทำให้ได้รับความรู้นั้นมา แรงจูงใจนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะทางสติปัญญาเพิ่มขึ้น

วิธีการที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และช่วยให้เกิดความคิดก็คือการกระตุ้นด้วยการถามคำถาม เมื่อผู้เรียนได้รับผลสำเร็จในการตอบคำถามจะเป็นแรงกระตุ้นที่ดีสำหรับผู้เรียนต่อการถามคำถามในเรื่องนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น เพราะโดยธรรมชาติของผู้เรียนแล้วชอบตอบคำถาม หรือปัญหาต่าง ๆ จากสิ่งที่ผู้เรียนรู้

3. หลักการเรียนรู้ต้องอาศัยโครงสร้างของเนื้อหาที่ง่ายต่อการเข้าใจ ไม่กำกวมและทำให้ไขว้เขวได้ บทเรียนทุกหน่วยที่กำหนดในการเรียนรู้ทั้งรายวันและโครงการระยะยาวต้องก่อให้เกิดมโนทัศน์ที่สำคัญและให้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นและสำคัญต่อผู้เรียน

โครงสร้างของเนื้อหาที่สำคัญ จะต้องประกอบไปด้วย 3 ประการด้วยกันคือ

3.1 เนื้อหาในหลักสูตรที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

3.2 ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ใช่ต้องอาศัยความจำในรายละเอียดอย่างเดียว

3.3 เหมาะสมกับการทำความเข้าใจ ในแต่ละหัวข้อมีส่วนสัมพันธ์กัน

4. หลักการเรียนรู้ต้องได้รับการเสริมแรง การเสริมแรงอาจทำได้หลายทาง การชมเชยด้วยวาจาหรือการทำทางทำให้รางวัลด้วยสิ่งของ เป็นการเสริมแรงทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้น พฤติกรรมของผู้เรียนจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ผู้เรียนจะรักการเรียนรู้ ขณะเดียวกันครูจำเป็นต้องชี้ให้ผู้เรียนมองเห็นข้อบกพร่องในการเรียนของตัวเองด้วยเหมือนกัน จากผลงานวิจัยของวิลเลียม พรหมศรีทรา และเรณู ผดุงถิ่น มีความเห็นสอดคล้องกันและพบว่าผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีจากคำชมเชยของครู จะลดพฤติกรรมก้าวร้าวในตัวผู้เรียน และปรากฏว่าคะแนนผลสัมฤทธิ์ในการทำงานของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับคำชมเชยสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับคำติเตียน

บราวน์ (Brown, 1975, 121) ได้กล่าวถึงเทคนิคการเสริมแรง คือ การใช้เทคนิควิธีต่าง ๆ เพื่อปรับหรือแลกเปลี่ยนพฤติกรรม การเสริมแรงอาจเป็นไปในทางบวกหรือทางลบก็ได้

การเสริมแรงในทางบวกหมายถึง การใช้สิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นสิ่งของหรือการกระทำให้ผู้แสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งพอใจการเสริมแรงในทางบวกนี้ ทำให้บุคคลผู้นั้นมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ อีกตัวอย่างในการเสริมแรงทางบวก เช่น การให้รางวัล การพูดชมเชย การเสริมแรงในทางบวกมีความหมายเดียวกับคำว่า “การเสริมกำลังใจ” ส่วนการเสริมแรงในทางลบ หมายถึง การใช้สิ่งเร้าที่ทำให้ผู้แสดงพฤติกรรมหนึ่งพฤติกรรมใดเกิดความรู้สึกทางร่างกายหรือจิตใจ การเสริมแรงในทางลบก็เพื่อไม่ให้พฤติกรรมนั้น ๆ ปรากฏขึ้นอีก เช่น การลงโทษ การว่ากล่าวตักเตือน อับราฮัม กริฟเนอร์ (Abraham Grivner) และ

พอล กรัวบาร์ด (Paul Graubard) ได้เสนอแนะเทคนิคการปรับพฤติกรรมของผู้เรียน โดยการใช้การเสริมแรง 7 ประการ คือ

4.1 การเสริมกำลังใจเป็นสิ่งที่สามารถช่วยเร่งพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นอีก และเกิดเร็วขึ้น

4.2 ควรเสริมกำลังใจอย่างสม่ำเสมอ และอย่างมีระบบ

4.3 ควรบอกให้ผู้เรียนทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ครูใช้ในการเสริมกำลังใจ

4.4 เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ควรเสริมกำลังใจผู้เรียนทันที

4.5 เมื่อผู้เรียนไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่ครูต้องการได้ แต่ได้แสดงพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกับพฤติกรรมนั้น ควรให้การเสริมกำลังใจ เพื่อผู้เรียนจะได้มีกำลังใจ และมีความพยายามมากขึ้น ในที่สุดผู้เรียนอาจจะแสดงพฤติกรรมที่ครูต้องการได้สำเร็จ

4.6 เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งแล้ว ครูไม่เสริมกำลังใจนักเรียนผู้นั้น พฤติกรรมนั้นอาจเกิดขึ้นน้อยลงหรือไม่เกิดขึ้นเลย

4.7 เมื่อผู้เรียนถูกลงโทษในขณะที่แสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งการลงโทษจะทำให้การแสดงพฤติกรรมนั้นๆ ลดน้อยลง การเสริมกำลังใจด้วยการชื่นชมและติเตียนนั้น เป็นสิ่งที่ครูมักจะใช้อยู่เสมอเป็นประจำ เพราะเป็นเครื่องล่อใจให้ผู้เรียนตั้งใจเรียน เป็นการให้กำลังใจให้ผู้เรียนทราบว่าการที่เขาทำไปแล้วดีหรือไม่อย่างไร และควรแก้ไขอย่างไร

วิธีการเสริมกำลังใจมีวิธีแสดงออกหลายวิธี แต่ที่นิยมและใช้มาก มีดังนี้คือ

1. การเสริมกำลังใจด้วยวาจา ทั้งที่ยอมรับและปฏิเสธ การเสริมกำลังใจด้วยวาจาแบบยอมรับนั้นครูมักใช้คำพูดว่า เก่ง เก่งมาก ดี ใช่ น่าสนใจ ในกรณีที่ผู้เรียนทำผิดหรือครูใช้การเสริมกำลังใจทางลบมักจะใช้ถ้อยคำเช่น 'ไม่ถูก ใช้ไม่ได้' หรือใช้คำตำหนิติเตียน มักจะทำให้ผู้เรียนขาดกำลังใจได้ เกิดความท้อแท้ ตามหลักการที่ถูกต้องแล้ว ครูควรหลีกเลี่ยงคำติเตียนตรงๆ อาจใช้คำตำหนิเป็นกลางๆ เช่น ลองทำซ้ำ ลองคิดดูใหม่ ยังไม่ตรงทีเดียว ควรหาคำตอบให้ตรงกว่านี้ เป็นต้น

2. การเสริมกำลังใจด้วยกิริยาท่าทาง เมื่อนักเรียนตอบถูกครูควรเสริมกำลังใจด้วยการยิ้ม พยักหน้ารับ ใช้มือหรือท่าทางประกอบ ใช้สายตาแสดงความพอใจ ในกรณีที่นักเรียนตอบผิดหรือตอบไม่ถูกต้องตรงจุด ครูไม่ควรแสดงกิริยาอาการโกรธ หรือแสดงความไม่พอใจ

3. การเสริมกำลังใจโดยให้นักเรียนมีส่วนร่วม เช่น ประบมือให้เพื่อน ให้คะแนนกันเอง หรือออกไปเขียนคะแนนให้เพื่อนที่ทำได้ดี

4. การเสริมกำลังใจโดยกลุ่มนักเรียน เช่น นักเรียนกล่าวชมเชยกันเอง

5. ประการสุดท้ายเป็นการเสริมกำลังใจด้วยการให้รางวัล เช่น การให้สิ่งของ ขนม เงิน คะแนน บัตรชมเชย แต่การเสริมกำลังใจด้วยวิธีนี้มีข้อควรระวังคือ การให้รางวัลควรมีการเว้นระยะพอสมควร หรือให้เนื่องจากโอกาสพิเศษจริง ๆ เพราะถ้าให้รางวัลบ่อยเกินไป อาจเป็นผลเสียทำให้นักเรียนหวังผลด้านวัตถุมากเกินไป

การเสริมกำลังใจทั้ง 5 วิธีนี้ เป็นการเสริมกำลังใจที่ผู้เรียนได้รับจากภายนอกคือ จากครูและเพื่อนนักเรียนเอง สิ่งที่ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนเกิดกำลังใจก็คือ การรู้จักเสริมกำลังใจตนเองให้มีความพอใจในการเรียนและการทำงาน

การใช้เทคนิคการเสริมแรงในการเรียนการสอน มีอยู่หลายวิธี ซึ่งครูต้องใช้วิธีพิจารณาความเหมาะสมว่าควรใช้สิ่งไรอะไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัยความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนด้วย การเสริมแรงบางอย่างอาจใช้ได้กับผู้เรียนคนหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลกับผู้เรียนอีกคนหนึ่งได้ ในขณะที่ใช้การเสริมแรงครูจะต้องสังเกตความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเป็นไปในลักษณะที่พึงประสงค์หรือไม่เพียงใด

5. หลักการเรียนรู้ต้องอาศัยการฝึกฝนและทบทวน การทบทวนฝึกฝนช่วยให้ความรู้ของผู้เรียนคงทนอยู่ได้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความรู้ที่เรียนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการฝึกทบทวนบทเรียนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญต่อการเรียนของผู้เรียนมาก ช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในความรู้ที่ได้รับมีความจำได้แม่นยำ ระลึกเรื่องที่เรียนได้ เพราะเนื้อหาในวิชาสังคมศึกษาไม่ใช่ต้องเรียนรู้ด้วยความเข้าใจอย่างเดียว บางเรื่องบางเนื้อหาก็คงอาศัยความจำด้วยเหมือนกัน เช่น ชื่อแม่น้ำ ชื่อเมือง เป็นต้น การทบทวนจึงเป็นสิ่งที่ช่วยเด็กจดจำเรื่องที่เรียนได้ การฝึกฝนและทบทวนจะอาศัยวิธีการ 2 วิธี คือ การท่องจำ กับการอ่านใหม่ การท่องจำเป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์ที่ต้องอาศัยการพูด การเขียน การอธิบาย การเดิมคำตอบให้สมบูรณ์

นักจิตวิทยาหลายท่านได้สรุปผลของการวิจัยเกี่ยวกับการฝึกฝนและการทบทวนบทเรียนดังนี้

5.1 การฝึกฝนและทบทวนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ แม้ว่าจะกระทำ ทันทีภายหลังที่เรียนบทเรียนเสร็จใหม่ ๆ หรือทิ้งไว้ระยะหนึ่งแล้วนำมาฝึกทบทวนก็ได้

5.2 ก่อให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น การฝึกฝน จะได้ผลดีหากให้เด็กได้ฝึกฝนถูกวิธีและคุ้มค่า

5.3 แบบฝึกหัดสำหรับช่วยในการทบทวน มีจำนวนเพียงพอครอบคลุมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการฝึกฝนทบทวน และต้องเป็นการทบทวนที่มีความหมายต่อการเรียนรู้

5.4 การฝึกฝนทบทวน ไม่ควรทำในคราวเดียว ครั้งเดียว ควรแบ่งเรื่องที่ทบทวนเป็นตอน ๆ ทำต่อเนื่องเป็นเวลาหลายวันหรือสัปดาห์จึงจะได้ผล

หลักการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสร้างสรรคให้เด็กได้พัฒนาความสามารถ พฤติกรรม และวุฒิภาวะทางสติปัญญาได้อย่างเต็มที่สูงสุดเท่าที่กำลังความสามารถของผู้เรียนจะพัฒนาไปได้ การเรียนรู้ทางสังคมศึกษาอาจเรียนรู้ได้จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน เช่น ปัญหาด้านระเบียบวินัย การสร้างกฎในชั้นเรียน การให้รางวัลและการลงโทษและระเบียบวินัยในตนเอง

นอกจากนี้ พรณี ชูทัย เชนจิต (2538, หน้า 254-259) ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของ พัฒนาการผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อายุ 12-15 ปี ไว้ดังนี้คือ

1. พัฒนาการทางจิต – สังคม (Psychosocial development) อยู่ในขั้น identity VS. identity confusion หรือความเป็นเอกลักษณ์ ความสับสนในเอกลักษณ์ เริ่มมีความคิดเกี่ยวกับการหาเอกลักษณ์ของงาน ให้ความสนใจกับรูปร่างหน้าตาและบทบาททางเพศ มากกว่าความสนใจในเรื่องอาชีพ

2. พัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ (Cognitive development) ความสามารถทางสมอง อยู่ในขั้น formal operation หรือขั้นที่สามารถใช้สมองแก้ปัญหาในสิ่งที่เป็นนามธรรม สามารถทดลองสมมุติฐาน

3. พัฒนาการทางจริยธรรม (Moral development) อยู่ในขั้น convention ขอมรับในอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคม และพร้อมที่จะปฏิบัติตาม เป็นขั้นที่พัฒนาไปสู่ความร่วมมือ สิ่งที่พึงจดจำเกี่ยวกับลักษณะทั่ว ๆ ไป การย่างเข้าสู่วัยรุ่นทำให้มีลักษณะการแสดง พฤติกรรมหลาย ๆ รูปแบบ

1. ลักษณะทางร่างกาย (Physical characteristics)

1.1 เด็กหญิงเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเด็กชาย สำหรับเด็กชายบางคนก็เข้าสู่วัยรุ่นช้ากว่าเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกัน มักจะมีปัญหาในการปรับตัว เพราะไม่สามารถร่วมทำกิจกรรมได้ดังเช่นเพื่อน ๆ ครูจึงควรสนับสนุนให้ทำกิจกรรมอื่น เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในงานของตน เช่น เป็นกรรมการโรงเรียน เล่นดนตรี เป็นต้น

1.2 เด็กส่วนใหญ่เริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ลักษณะทางเพศจะปรากฏชัด ในระยะนี้ควรเริ่มสอนเกี่ยวกับเพศศึกษาเพื่อให้เด็กรู้จักการปฏิบัติในทางที่ถูก โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงสมควรอย่างยิ่งที่ครูจะได้ชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องประจำเดือน เพื่อจะได้ไม่ตกใจกลัว

1.3 เด็กวัยรุ่นมีลักษณะแข็งแรง ทำอะไรดูขาดไปหมด ทั้งนี้เพราะเหตุที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปร่างของตนเองจนมากเกินไป ทำให้พิถีพิถันในการแต่งกายเป็นพิเศษ ถ้ามากเกินไปจะทำให้เสียการเรียน ครูจะต้องชี้แจง

1.4 เด็กวัยนี้มีปัญหาเรื่องขาดอาหาร ทั้งนี้เพราะการที่พยายามรักษาทรุดทรง

2. ลักษณะทางสังคม (Social characteristics)

2.1 เด็กปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่มยิ่งกว่าการปฏิบัติตามพ่อแม่ จึงเป็นวัยที่มีข้อขัดแย้งกับผู้ใหญ่อยู่เสมอ เด็กวัยนี้เป็นวัยที่ต้องการอิสระ ผู้ใหญ่ควรรู้จักวิธีที่จะช่วยเหลืออย่าทำอะไรให้เด็กรู้สึกว่าคุณบีบบังคับ ครูสามารถส่งเสริมอิสระภาพที่เด็กต้องการได้ โดยการให้นักเรียนช่วยกันวางกฎเกณฑ์ในชั้นเรียน โดยที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

2.2 เป็นวัยที่ขาดความมั่นใจ จึงมักจะทำอะไรคล้าย ๆ กับกลุ่ม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ เช่น การแต่งกาย การแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ครูมีวิธีช่วยให้เด็กเป็นตัวของตัวเองโดยใช้วิธีการกระตุ้นให้กำลังใจ หรือการเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น โดยแสดงการยอมรับแม้เด็กจะตอบผิด หรือการให้เด็กทำแบบฝึกหัดชนิดปลายเปิด

2.3 วัยนี้เป็นวัยที่กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างยิ่ง จะไว้วางใจเพื่อนยิ่งกว่าพ่อแม่ ครูอาจช่วยเหลือโดยการทำตัวสนิทสนมให้คำปรึกษาแนะนำในทางที่จะเป็นประโยชน์

3. ลักษณะทางอารมณ์ (Emotional characteristics)

3.1 นักเรียนค่อนข้างเจ้าอารมณ์ และมีอารมณ์ไม่แน่นอนซึ่งส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากทางด้านการร่างกายกับการเปลี่ยนแปลงทางเพศ และอีกส่วนหนึ่งเนื่องมาจากความสับสนในบทบาทของตนเองว่าเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่กันแน่ ครูควรมีความคงเส้นคงวาเสมอในการปกครองชั้นเรียน และปฏิบัติต่อเด็กดังเช่นเขาเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบ แสดงอาการยอมรับและให้เกียรติ

3.2 นักเรียนอาจจะชอบส่งเสียงดังอีกที ทั้งนี้เพื่อจะปิดบังการขาดความมั่นใจในตนเอง ครูช่วยเหลือได้โดยการให้ทำงานแข่งกับตนเอง เมื่อเด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง การส่งเสียงดังเอะอะหรือการ “ทำใหญ่” เพื่อปกปิดความไม่มั่นใจก็จะหายไป

3.3 การแสดงอารมณ์โกรธออกมาเป็นเรื่องธรรมดาของเด็กในวัยนี้ ทั้งนี้เพราะเป็นความเครียดทางจิต ความไม่สมดุลทางชีวภาพและความเหนื่อย ความเหนื่อยนี้เนื่องจากการใช้กำลังมากเกินไป การขาดอาหารหรือนอนไม่เพียงพอ เป็นการดิ้นรนที่จะค่อย ๆ ลดการแสดงอารมณ์โกรธนี้เมื่อเกิดขึ้นโดยการสัมผัสตัวนักเรียนเบา ๆ การเปลี่ยนเรื่องพูดหรือกิจกรรมใหม่ๆ หากความโกรธนี้เป็นไปอย่างเรื้อรัง ครูควรไปขอความช่วยเหลือจากแผนกแนะแนว

3.4 วัยรุ่นมีแนวโน้มที่จะใจแคบและยึดความเห็นของตนเอง ทั้งนี้เพราะขาดความมั่นใจในตนเอง เขาคิดว่ามีคำตอบที่สมบูรณ์และเขารู้คำตอบนั้น ในการอภิปรายในชั้น ครูเน้นให้ความสำคัญของความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งอาจนำมาปรับปรุงความคิดของตนเอง ครูต้องระวังเด็กนักเรียนที่ยึดความเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ ซึ่งมักจะข่มขู่เพื่อนในชั้น ทำให้ไม่มีใครกล้าค้านความคิดของเขา

3.5 เด็กวัยนี้เริ่มมองดูผู้ปกครองและครูตามความเป็นจริงมากขึ้น เด็กวัยนี้เริ่มรู้สึกว่าผู้ใหญ่มีโอกาสทำผิดได้ จึงมักจะแสดงท่าทีแข็งขันต่อต้านครู ครูที่สอนเด็กในวัยนี้มักจะถูกแก้ง่ายๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพบจุดอ่อนของครู วัยนี้เด็กต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการอิสรภาพ แต่ก็โดนขัดขวางจากผู้ใหญ่ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อกัน วิธีช่วยของครูคือให้เด็กอภิปรายและเขียนเสนอความรู้สึกที่ไม่พึงพอใจทั้งหลาย ในขณะเดียวกันครูจะต้องชี้แจงให้เด็กเข้าใจถึงการควบคุมตนเอง เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องคำนึงถึงเสรีภาพของผู้อื่นด้วย

4. ลักษณะทางสติปัญญา (Cognitive characteristics)

4.1 เด็กวัยนี้สามารถที่จะเข้าใจ Concept ที่เป็นนามธรรมได้ดีขึ้น ดังนั้น เขาจึงสามารถเข้าใจหลักศีลธรรมจรรยาต่างๆ ได้มากขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังมีบาง Concept ที่ยากแก่การเข้าใจ ฉะนั้น ครูจะต้องมีความอดทนในการที่จะอธิบายไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายหรือเยาะเย้ย จะต้องแสดงความเห็นใจ

4.2 ช่วงของความสนใจของเด็กวัยนี้นานขึ้น แต่ถึงอย่างไรเด็กก็ยังอด “ฝันกลางวันไม่ได้” ทั้งนี้เพื่อทดแทนสิ่งที่ขาด และทั้งนี้เพราะโอกาสที่คิดเพื่อฝันมีอย่างจำกัด วิธีช่วยของครูก็คือ พยายามให้การบ้านซึ่งท้าทายจินตนาการในทุกวิถีทางที่จะทำได้ ครูอาจจะให้เกมปริศนาหรือปัญหาที่น่าทึ่งแทนแบบฝึกหัดที่น่าเบื่อ ครูอาจจะส่งเสริมความฝันให้เป็นประโยชน์เกี่ยวกับอนาคต เช่น งานซึ่งนักเรียนชอบ ทำอย่างไรจึงจะได้งานนั้น

งานพัฒนาการ (Development tasks) เด็กในวัยนี้ควรเรียนรู้ในการยอมรับความสามารถและสติปัญญาความเฉลียวฉลาดของตนเอง

วิธีสอนสังคมศึกษา

วันเพ็ญ วรรณโกมล (2542, หน้า 86-88) ได้กล่าวถึงรูปแบบในการสอนที่เหมาะสมกับการสอนวิชาสังคมศึกษา ไว้ว่า เป็นที่ทราบกันแล้วว่ามีวิธีสอนอยู่มากมายหลายวิธี ครูสังคมศึกษาต้องรู้จักเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ ตัวผู้เรียน สื่อการเรียนการสอน และวิธีสอนแบบต่างๆ เหล่านี้ต่างก็มีจุดเด่นจุดด้อยที่ต่างกัน จึงไม่มีวิธีสอนใดดีที่สุด การจัดกิจกรรมในการสอนได้เหมาะสมขึ้นอยู่กับพิจารณาองค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอนมาจัดให้สัมพันธ์กัน และการเตรียมการสอนที่ชัดเจน ก่อนจะกล่าวถึงวิธีสอนแบบต่างๆ จำเป็นต้องจำแนกตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อครูผู้สอนได้นำไปพัฒนาผู้เรียนตรงตามเป้าหมาย และอาจผสมผสานเพิ่มเติมวิธีสอนอื่นๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ และการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั่วไป มีความจำเป็นต้องสอนผู้เรียนกลุ่มใหญ่หรือเป็นชั้นเรียน ห้องเรียน ด้วยเหตุนี้เทคนิควิธีสอนที่จะนำมากล่าว จึงเป็นวิธีสอนสำหรับผู้เรียน